

Braun, Krzysztof

Mazurzy Wieleńscy w Wielkopolsce. Materiały do bibliografii

Rocznik Mazowiecki 22, 164-166

2010

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PRZEGLĄD BADAŃ, RECENZJE, OMÓWIENIA

Mazurzy Wieleńscy w Wielkopolsce. Materiały do bibliografii

Pozytywną cechą społeczną jest obecnie rozwijające się poszukiwanie lokalnej tożsamości, studia nad dziejami własnego regionu, genealogią rodzin. Odnaleziona, zrozumiana i zaakceptowana tożsamość przeciwdziała stanom społecznej anomii i może być podstawą tworzenia się społeczeństwa obywatelskiego.

Mazowszanie, niezbyt wysoko cenieni przez mieszkańców innych regionów, w powszechnej jednak opinii uważani byli za ludzi rzutkich, przedsiębiorczych i ekspansywnych. Od średniowiecza obserwujemy, jak kolonizowali Podlasie, ziemie Księstwa Bełskiego, później Litwę, Wołyń, Ukrainę czy południową strefę Prus Książęcych. Zanika jednak w naszych badaniach (kolonizacja w tym wypadku to za duże słowo) problem administracyjnego przenoszenia czy przesiedlania większych grup jednolitej ludności dla rozwiązania doraźnej sytuacji gospodarczej.

Każda wojna zostawia po sobie pustkę osadniczą w postaci opustoszałych gospodarstw po zabitych mieszkańcach. W przeszłości niejednokrotnie większe straty – od ponoszonych w wyniku działań zbrojnych – przynosiły wybuchające po wojnach epidemie i zarazy. Zasadniczym problemem właściciela spustoszonej ziemi było zorganizowanie ponownego osadnictwa i przywrócenie produkcji gospodarczej.

Od pewnego czasu trwa naukowy dyskurs na temat grupy „etnograficznej” zwanej „Mazurami Wieleńskimi”, którzy od XVIII w. zamieszkują okolice miasta Wieleń w powiecie czarnkowskim, w Wielkopolsce nad Notecią.

Główną wyróżniającą ich cechą jest niespotykane w Wielkopolsce mazurzenie. Pierwsza wzmianka historyczna, drukowana w „Tygodniku Ilustrowanym” z 1863 r. głosi:

Po powietrzu 1708 do 1710, gdy niemal wszyscy więksi panowie do opróżnionych i wyludnionych swych posiadłości sprowadzali osadników Niemców, Sapięha przeciwnie, zaludnił wsie swoje samymi Mazurami sprowadzonymi z Małej Polski i ci w tej dość zniemczonyj okolicy przechowali aż dotąd nie tylko narodowość polską, ale nawet swój czysto mazurski dyalekt. Gdy piszący te słowa przed laty kilkunastu odwiedził targ tygodniowy w mieście stąd niedalekim Sierakowie, zdziwił się nadzwyczajnie słysząc naraz człowieka mówiącego dyalektem szepteniącym, jakby tylko co zpod Warszawy przybyłego.

Jednoznaczne wyjaśnienie kwestii osadzenia ludności mazurskiej nad Notecią wymaga jeszcze licznych badań, głównie historycznych, w których zestawiona poniżej bibliografia może być użyteczna.

- *Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski*, red. J. Burszta, Z. Sobierajski, Wrocław-Warszawa 1979, t. 1-2.
- M. Bochan, *Bibliografia zawartości „Rocznika Piłskiego” i „Rocznika Nadnoteckiego” 1960–1993*, załącznik do „Rocznika Nadnoteckiego” 1994 (t. 25).
- M. Bochan, *Bibliografia zawartości „Rocznika Nadnoteckiego”*, załącznik do „Rocznika Nadnoteckiego” 1999 (t. 30).
- Z. Boras, *Walka o polskość Ziemi Nadnoteckiej w okresie 173 lat niewoli*, w: *Rola Wielkopolski w dziejach narodu polskiego*, red. S. Kubiak, L. Trzeciakowski, Poznań 1979, s. 185-198.
- A. Brencz, *Wielkopolska jako region etnograficzny*, Poznań, 1996, s. 181.
- J.St. Bystrzeń, *Ugrupowania etniczne ludu polskiego*, Kraków 1925, s. 13.
- J.St. Bystrzeń, *Etnografia Polski*, Warszawa 1947, s. 29.
- E. Callier, *Rosko*, w: *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego*, Warszawa 1888, t. 9, s. 756.
- Z. Chodyła, *Wizytacja dóbr wieleńskich z 1771 roku*, „Rocznik Nadnotecki” 1993 (t. 24), s. 37-51.
- B. Dymek, *Etos Wielkopolan i Mazowszan*, „Rocznik Mazowiecki” 2009 (t. XXI), s. 59-106.
- A. Dytkiewicz, *List z Ziemi Czarnkowskiej*, „Wici Wielkopolskie”. Miesięcznik poświęcony sztuce i kulturze, Poznań 1935 nr 6.
- *Genealogia wszystkich familii parochii wieleńskiej zebrana przez X. A. Rontza, AD 1786* (rękopis w archiwum parafii wieleńskiej).
- L. Gomolec, *Grupy regionalne i lokalne nazwy ludności*, w: *Kultura ludowa Wielkopolski*, red. J. Burszta, 1964, t. 2, s. 27.
- O. Grossert, *Evangelium und Deutschtum im Filehner Gebiet unter polnischer Grundherrschaft*, Schonlanke 1929.
- K. Heppner, H. Majewski, P. Waśko, *Z najdawniejszych dziejów Ziemi Wieleńskiej*, Wieleń 2002.
- J.K. Hładynowicz, *Zmiany krajobrazu i rozwój osadnictwa w Wielkopolsce od XV do XIX wieku*, Lwów 1932.
- M. Kałamajska-Saeed, *Genealogia przez obrazy. Barokowa ikonografia rodu Sapiehów na tle staropolskich galerii portretowych*, Warszawa 2006.
- A. Karpiński, *W walce z niewidzialnym wrogiem. Epidemie chorób zakaźnych w Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku i ich następstwa demograficzne, społeczno-ekonomiczne i polityczne*, Warszawa 2000.
- E. Kierski [?], *Wieleń*, „Tygodnik Ilustrowany” 1863 nr 175 (z 31 stycznia), s. 41-42, ilustr.
- O. Knopp, *Sagen und Erzählungen aus der Provinz Posen*, Poznań 1893.
- O. Kolberg, *Wielkie Księstwo Poznańskie*, cz. 1, Kraków 1875, [DWOK 9], s. 23, 55.
- O. Kolberg, *Wielkie Księstwo Poznańskie*, cz. 3, Kraków 1877, [DWOK 11], s. 113-114, 129-130, 136 przyp. 1, 243.

- W. Konopczyński, *Fryderyk Wielki a Polska*, Poznań 1947.
- K. Krüger, *Spółczesność tzw. „Mazurów Wielęńskich” na podstawie „Genealogii Wszystkich Familii Parochii Wielęńskiej zebranej przez X Antoniego Rontza Kanonika Warszawskiego, Proboszcza Wielęńskiego Roku Pańskiego 1786”*, Poznań 2001 (m-pis w Instytucie Etnografii UAM w Poznaniu).
- K. Krüger, *Gwara Mazurów Wielęńskich na podstawie dzieł Oskara Kolberga i późniejszych opracowań*, w: *Ziemia nadnotecka wczoraj, dziś i jutro*, red. W. Gapski, A. Wyrwa, Poznań 2004, s. 175-180.
- W. Łysiak, *„Kolonizacja mazurska” i ród Sapiechów w tradycji tzw. „Mazurów Wielęńskich”*, „Lud” 1987, t. 71, s. 231-244.
- W. Łysiak, *Chojno i jego mieszkańcy w opiniach sąsiadów*, „Lud” 1986, t. 70, s. 183-199.
- W. Łysiak, *Ludowa wizja przeszłości. Historyzm folkloru Wielkopolski*, Poznań 1992, s. 183-184.
- W. Łysiak, *Mazurzy Wielęńscy – falsyfikacja podstaw mitu*, „Etnografia Polska” 1991 (t. 35), z. 2, s. 201-216.
- J. Niedźwiedzki, *Grupy regionalne w województwie pilskim i ich budownictwo*, „Rocznik Nadnotecki” 1977, s. 20-34.
- M. Niezborala, *Fonetyczne ciekawostki gwary językowej u mieszkańców Drawska*, w: *Ziemia Nadnotecka wczoraj, dziś i jutro*, red. A. Wyrwa, W. Gapski, Poznań 2004, s. 181-191.
- K. Nitsch, *Pojęciu ludu wielkopolskiego o Mazurach*, „Wisła” 1902, t. 16, s. 673.
- J. Nowacki, *Archidiecezja Poznańska w granicach historycznych i jej ustrój*, t. 2, Poznań 1964, s. 385, 572, 576, 578.
- *Sapieha Jan Kazimierz*, *Polski Słownik Biograficzny*, t. 35/1, z. 144, s. 7-12.
- *Sapieha Paweł Piotr*, *Polski Słownik Biograficzny*, t. 35/1, s. 151.
- *Sapiehowie..., Sapiehowie. Materiały historyczno-genealogiczne i majątkowe, wydane nakładem rodziny*, t. 3, Petersburg, 1894
- F. Straszewska, *O Chojnie i Chojanach*, „Z grodu Halszki” 1931 nr 4, s. 34-35.
- P. Szafran, *Osadnictwo historycznej Krajny w XVI–XVIII wieku (1515–1772)*, Gdańsk, 1961.
- A. Szelański, *Rozwój ekonomiczny w społeczny w Polsce do 1795*, w: *Kultura Polska*, Lwów 1909.
- A. Tomaszewski, *Legenda o Mazurach Wielęńskich*, „Wici Wielkopolskie”. Miesięcznik poświęcony sztuce i kulturze, Poznań 1936, nr 3, s. 18-19.
- A. Tomaszewski, *Mowa tzw. Mazurów Wielęńskich*, Poznań 1936.
- A. Tomaszewski, *Mowa tzw. Mazurów Wielęńskich*, „Slavia Occidentalis” 1935, t. 14, s. 46-176.
- *Wieleń. Przeszłość i współczesność*, red. K. Kozłowski, Wieleń 1998.
- A. Wyrwa, *Mazurzy Wielęńscy*, „Tygodnik Pilski” 1983 nr 8, s. 9.
- Z. Zagórski, *Gwary północnej Wielkopolski*, Poznań 1967.
- M.D. Zawadzka, *Dzieje Wielenia nad Notecią (do pierwszego rozbioru)*, „Rocznik Nadnotecki” 1976 (t. 7), s. 11-67.
- K. Zimmerman, *Fryderyk Wielki i jego kolonizacja na ziemiach polskich*, Poznań 1915.